

Marika Jelińska
Uniwersytet Gdański

Kreatywność językowa Kaszubów na przykładzie uchwał podejmowanych przez Radę Języka Kaszubskiego

Wielu badaczy, w tym m. in. Jadwiga Zieniukowa, podkreśla, że „kaszubski język literacki wciąż jest *in statu nascendi*, czyli w trakcie powstawania”. [Zieniukowa 2006: 102] Zabiegi dążące do znormatywizowania języka podjęto już w XIX wieku, kiedy to Florian Ceynowa zaczął pisać po kaszubsku [Treder, Breza 2000: 139–166]. Po nim do kaszubskich pisarzy zaliczyć należy Hieronima Derdowskiego, a później twórców z kręgu młodokaszubów oraz zrzeszeńców. Obecnie natomiast znormalizowaniem kaszubskiego języka literackiego zajmuje się Rada Języka Kaszubskiego.

Aby można mówić o istnieniu języka, musi on spełniać szereg założeń, w tym m. in. realizować założenia poliwalencji. Poliwalencja, według J. Zieniukowej to „zdolności języka do wypowiedzania myśli na różnych społeczno-kulturowych poziomach komunikacji językowej i w różnych stylach funkcjonalnych” [Zieniukowa 2001: 262].

Kaszubszczyzna przez długi czas była językiem używanym do codziennej komunikacji w sferze rodzinno-sąsiedzkiej. Nie potrzebowała zatem literackiej odmiany, która realizować mogłaby różne style i wzorce komunikacji. Sytuacja ta jednak ulega zmianie począwszy od lat 90. XX wieku. Pod wpływem rosnącej świadomości językowej kaszubskich elit wzrastała potrzeba nadania kaszubszczyźnie rangi języka literackiego (standardowego). W ostatnich latach wyszedł on z kręgu lokalnej wspólnoty komunikatywnej i zaczyna obejmować inne sfery i style komunikacji językowej.

Rangę kaszubszczyzny podniosła jej obecność w sferze sakralnej. Na język kaszubski przetłumaczono Ewangelię¹, powstało też wiele modlitewników i śpiewników (np. *Ksążeczka do nòbòżeństwa*, oprac. E. Pryczkowski, 2005). Dzięki tekstom sakralnym zwiększyła się także obecność tego języka podczas mszy świętych. Zbiory kazań wygłaszanych podczas liturgii wydano m. in. w zbiorach ks. Mariana Miotka *Świętim turem starków*, 1991 oraz ks. Jana Walkusza *Sztrądā słowa*, 1996.

Wciąż istotne są zabiegi dążące do znormalizowania kaszubszczyzny, ułatwiające nauczanie tego języka, także osób zainteresowanych spoza Kaszub. W ciągu ostatnich lat (2000–2013) powstało bardzo wiele nowych podręczników do nauki kaszubskiego zarówno dla dzieci, jak i dorosłych, np.: D. Pioch, *Kaszëbizna dlô dorostëch*, Gdańsk 2007; F. Baske-Borzyszkowska, W. Myszk, *Jô w kaszëbszi, Kaszëbskô w swiece*, cz. I, Gdańsk 2012; J. Labudda, *Zdrój słowa*. Podręcznik dla klas IV–VI szkoły podstawowej, Gdańsk 2011.

Jednak aby język kaszubski nie był kojarzony jedynie z mową ludu, z językiem zaścianka, którego po wyjeździe do miasta nатыchmiast należy się wyzbyć, musi on zacząć także realizować się w kulturze masowej. Wiele ciekawych przykładów realizacji kaszubszczyzny w tego typu kulturze (która swym zasięgiem obejmuje po części także kulturę elitarną i folklor), mogących być także potwierdzeniem jej poliwalencji, znaleźć można w artykule Ewy Rogowskiej-Cybulskiej pt. *Poliwalencja kaszubszczyzny a kultura masowa* [zob. Rogowska-Cybulska 2006: 73–93].

Kaszubszczyzna coraz częściej obecna jest w ogólnodostępnych mediach, poczynszy od internetu, poprzez telewizję, radio po czasopiśmiennictwo. Najszybszy rozwój odnotowuje język kaszubski w internecie. Obecny jest na wielu portalach społecznościowych i informacyjnych (np. kaszubi.pl), w internetowym wydaniu miesięcznika Pomerania (miesiecznikpomerania.pl). Po kaszubsku prowadzonych jest także kilka interesujących blogów, np. ala.kaszubia.com czy meta-fizyka.blogspot.com. W internecie dostępny

---

¹ *Ewanielie na kaszëbszi tołmaczoné*, tłum. Ojciec Adam R. Sikora, Gdańsk 2010.

jest także polsko-kaszubski słownik (pl.glosbe.com/pl/csb) oraz kaszubskojęzyczna wikipedia (csb.wikipedia.org). Za darmo zainstalować można także kaszubską przeglądarkę stron www (mozilla.org/csb/firefox/chanel1).

Gorzej prezentuje się obecność kaszubszczyzny w telewizji. Od roku 1990 wydawano w tym języku jedyny program w telewizji publicznej (*Rodnô Zemia*), jednak w 2010 zakończono jego emisję, zastępując go magazynem *Tedë jo!*, w którym żywa kaszubszczyzna występuje jedynie sporadycznie, w większości wypowiedzi w języku polskim tłumaczone są na kaszubski. W latach 2010–2012 istniał także pierwszy kaszubskojęzyczny kanał telewizyjny (CSBtu), w którym wiele programów nadawano w języku kaszubskim. Niestety, z powodu nierentowności został zlikwidowany.

Takich problemów nie ma natomiast kaszubskojęzyczne *Radio Kaszëbë*, nadające od roku 2005. Emituje w tym języku bardzo wiele programów i reportaży, co pozytywnie wpływa na rozwój popularności kaszubszczyzny. Także radio publiczne (*Radio Gdańsk*) codziennie emituje magazyn informacyjny po kaszubsku (*Klëka*, obecnie nadawany o godz. 22.40) oraz magazyn reportaży *Na bôtach i w bòrach* emitowany w każdą niedzielę o godz. 8.05.

W związku z tak szeroką obecnością kaszubszczyzny w świecie nauki oraz kultury masowej obecnie jednym z ważniejszych zadań, stającym zarówno przed językoznawcami, jak i zwykłymi użytkownikami języka kaszubskiego, jest sukcesywne uzupełnianie zasobu słownictwa, zwłaszcza słownictwa specjalistycznego potrzebnego do tworzenia kaszubskiego języka literackiego oraz przydatnego w codziennej pracy, między innymi mediów kaszubskich.

Istotny wkład w rozwój języka kaszubskiego ma Rada Języka Kaszubskiego (kaszb. Radzëzna Kaszëbsczégò Jãzëka, dalej nazywana RJK), działająca przy Zrzeszeniu Kaszubsko-Pomorskim (największej instytucji pozarządowej zrzeszającej ludzi pragnących działać na rzecz Kaszub i Pomorza). RJK została powołana na podstawie uchwały z dnia 26.08.2006 roku i od tego czasu intensywnie włącza się w różnego rodzaju zadania i inicjatywy mające na celu rozwój i zachowanie języka kaszubskiego.

Główne cele, jakie realizuje RJK, to m. in.:

1. Analiza i ocena stanu języka kaszubskiego oraz wypowiedzianie się w sprawach polityki językowej Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego;
2. Współpraca z administracją publiczną (przede wszystkim z Ministerstwami: Nauki, Kultury oraz Administracji i Cyfryzacji) w sprawach oceny warunków rozwoju języka kaszubskiego oraz badań nad nim;
3. Upowszechnianie wiedzy o języku kaszubskim, jego odmianach, normach i kryteriach oceny jego użycia;
4. Rozstrząsanie wątpliwości językowych związanych ze słownictwem, gramatyką, wymową, pisownią oraz interpunkcją, a także poszukiwanie rozwiązań w zakresie używania kaszubszczyzny w różnego rodzaju dyscyplinach naukowych i technicznych, zwłaszcza w nowych technologiach;
5. Wypowiedzianie się na temat nazw (ich form gramatycznych i ortograficznych) proponowanych dla nowych towarów i usług [więcej w: Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego 2008].

Dla rozwoju kreatywności językowej Kaszubów istotne są zwłaszcza dwa ostatnie punkty. Aby język kaszubski mógł być używany w różnego rodzaju sytuacjach komunikacyjnych, potrzebne jest słownictwo specjalistyczne, nazywające nowe zjawiska (m. in. nowe technologie) oraz słownictwo związane z terminologią naukową.

RJK wychodzi naprzeciw tym problemom i sukcesywnie wprowadza i normalizuje niezagospodarowane dotychczas pola językowe. Do dziś udało się wydać siedem tomów Biuletynu RJK, w których zajęto się słownictwem z zakresu m. in.: teorii literatury, nazw organów władzy państwowej, terminów i pojęć matematycznych oraz informatycznych, terminów i pojęć gramatycznych, terminologii medialnej, słownictwa religijnego oraz sportowego.

W niniejszym referacie szerzej omówione zostanie słownictwo sportowe. Jego normalizacja istotna była zwłaszcza dla środowiska medialnego, które z tym kręgiem tematycznym ma do czynienia w zasadzie na co dzień. RJK zajęła się tym problemem w roku

2008, natomiast w roku 2009 z efektami jej pracy można było się zapoznać w kolejnym, trzecim już Biuletynie [Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego 2009].

Słownictwo sportowe zostało podzielone na 5 działów: słownictwo ogólne, nazwy dyscyplin, nazwy sportowców, miejsca uprawiania sportów i przyrządy oraz słownictwo związane z piłką nożną. W Biuletynie udało się zgromadzić ok. 150 słów z tej dziedziny. Część z nich istniała w słowniku Kaszubów od dawna. Mowa tu o wyrazach takich, jak: pływanié (pływanie), bieganié (bieganie), żeglowanié (żeglowanie) czy jeżdżenié na kòniach (jazda konna). Natomiast ok. 100 wyrazów to neologizmy lub zapożyczenia.

Badane słownictwo zostało podzielone zatem na 4 kategorie: zapożyczenia z języka polskiego, zapożyczenia z języka niemieckiego, internacjonalizmy oraz neologizmy.

W opracowywanym materiale najwięcej słów (około 50) można zakwalifikować do kategorii zapożyczeń z języka polskiego. Powodowane jest to przede wszystkim dominującą rolą tegoż języka w codziennym życiu Kaszubów. Język polski, zwłaszcza w najmłodszym pokoleniu, jest językiem używanym w codziennej komunikacji, natomiast języka kaszubskiego w tej roli używa głównie najstarsze i po części średnie pokolenie Kaszubów.

Wśród zapożyczeń z języka polskiego znalazły się m. in. leksemy takie, jak:

artisticznò gimnastika – gimnastyka artystyczna

basén – basen

bòjiskò – boisko

bòkséra – bokser

brómkòwé pòle – pole bramkowe

brómkòrz – bramkarz

delfin – delfin

dogriwka – dogrywka

floret – floret

grôcz – gracz

kapitón – kapitan

karné pòle – pole karne

kibic – kibic
 kòlarstwò – kolarstwo
 krägle – kręgle
 letkòatléta – lekkoatleta
 karny – rzut karny
 mùrawa – murawa
 òbrãcz – obręcz
 òbróna – obrona
 òbrónca – obrońca
 sònkôrz – saneczkarz
 skòczk – skoczek
 słupk – słupek
 szabla – szabla
 sztãga – sztanga
 tòrcza – tarcza
 turniér – turniej
 trzëskòk – trójskok
 ùjeżdżanié – ujeżdżanie
 wioslôrz – wiosłarz

W słowniku Kaszubów przez wiele lat (do roku 1945 włącznie) dominowały zapożyczenia z języka niemieckiego. Powodowane było to obecnością na tym terenie wpływów niemieckich, najpierw w związku z zaborem pruskim, a później w związku z okupacją hitlerowską. Wiele wyrazów zapożyczonych wówczas z języka niemieckiego przetrwało w kaszubszczyźnie do czasów współczesnych.

Zapożyczenia z języka niemieckiego związane ze słownictwem sportowym to:

bala – piłka lub piłka nożna, od niem. Ball – piłka
 szrëcë – łyżwy, od dolnoniem. Striedschoeh – łyżwy
 fechtënk – szermierka, od niem. Fechten – szermierka
 ridownik – jeździec, od niem. reiten – jeździć konno

Internacjonalizmy, jakie zostały odnalezione w badanym materiale, to:

bòks – boks
dżudo – judo
faùl – faul
gimnastika – gimnastyka
hokej – hokej
kòrt – kort
sztadión – stadion
tenys – tenis

Najciekawszą grupą wśród badanego słownictwa są kaszubskie neologizmy. Większość z nich to neologizmy słowotwórcze, w których np. nazwy osób (sportowców) tworzy się za pomocą sufiksu -nik albo -òrz, a nazwy dyscyplin za pomocą sufiksu -anié. Natomiast kilka wyrazów to neosemantyzmy.

Neologizmy:

balòrz – piłkarz, od rzecz. bala – piłka + sufiks -òrz
biég z zòwadama – bieg z przeszkodami, zòwadë – przeszkody,
od czas. zòwadzac – przeszkadzać
biòtcki – zapasy, od rzecz. biòtka – potyczka, bitwa
biòtkòwnik – zapaśnik, od rzecz. biòtka – potyczka, bitwa + sufiks -nik
cëskanié – rzut, od czas. cëskac – rzucać
cëskanié krãgã – rzut dyskiem, krãg – od przym. òkrãgli – okrągły
cëskanié pikã – rzut oszczepem, pik – od rzecz. pék – włócznia
chùtczé szrëcowanié – łyżwiarstwo szybkie, od rzecz. szrëcë – łyżwy + sufiks -anié, chùtkò – szybko
chrzeptowi òrt – styl grzbietowy, od rzecz. chrzept – grzbiet, òrt – zapożyczenie z języka niemieckiego 'Sort' – rodzaj
czòłen – kajak, neosemantyzm od zapożyczonego z języka polskiego rzecz. czółno
czòłnowanié – kajakarstwo, od rzecz. czòłen + sufiks -anié
czòłownik – kajakarz, od rzecz. czòłen + sufiks -nik

dorechòwóny czas – doliczony czas, od czas. rechòwac – liczyć
 dzesãcjigra – dziesięciobój, zrost liczeb. dzesãc + rzecz. jigra – gra
 jachanié na pùrgach – narciarstwo, od czas. jachac – jechać +
 sufiks -anié, pùrdzi – narty, od czas. pùrgac sã – ślizgać się
 karno – drużyna, neosemantyzm, karno – grupa, zespół
 miónczi – zawody, neosemantyzm, miónczi – wyścigi
 mòcowniô – siłownia, od czas. mòcowac sã – siłować się +su-

fiks -niô

skòczy na pùrgach – skoki narciarskie, od czas. skòkac – skakać
 szmërgôcz – miotacz, od czas. szmërgac – rzucać + sufiks -ôcz
 spòrté biôtchi – sporty walki, patrz ‘biôtchi’
 spòrtowé karno – zespół sportowy, patrz ‘karno’
 spòrtowé stréfle – getry, neosemantyzm, stréfle – skarpetki
 wbiegniący na mól – wyjście na pozycję, od czas. biegac – bie-
 gać, mól – miejsce

wielejigra – wielobój, zrost liczeb. wiele + rzecz. jigra – gra

wpùrg – wślizg, od czas. pùrgac sã – ślizgać się

Na podstawie zebranego materiału sformułować można kilka wniosków dotyczących kreatywności językowej Kaszubów:

1. W związku ze specyficzną sytuacją polityczną (Kaszuby są częścią Polski) oraz etniczną i socjologiczną język polski ma ogromny wpływ na język kaszubski. Połowa nowo wprowadzanego słownictwa to zapożyczenia z języka polskiego.

2. Mimo upływu kilkudziesięciu lat w języku kaszubskim wciąż funkcjonują zapożyczenia z języka niemieckiego.

3. Użytkownicy języka kaszubskiego starają się poszerzać zasób języka kaszubskiego o słownictwo związane z nowymi technologiami, słownictwo specjalistyczne i naukowe. Poprzez to tworzony jest także kaszubski język literacki, potrzebny w wielu różnych sytuacjach komunikacyjnych.

4. Przy wprowadzaniu nowego słownictwa dba się o zachowanie odrębności języka kaszubskiego. W związku z tym tak ważne jest tworzenie neologizmów i późniejsze umiejętne wprowadzanie ich do codziennej komunikacji. Tworzeniem nowego słownictwa zajmuje się m. in. Rada Języka Kaszubskiego, natomiast dużą rolę

odgrywają w tym miejscu media kaszubskie, od których zależy, czy nowe słownictwo zostanie zaakceptowane przez użytkowników języka.

Kaszubszczyzna rzeczywiście wciąż jest *in statu nascendi* i z pewnością istnieje jeszcze wiele dziedzin niezagospodarowanych językowo. Dla użytkowników tego języka wiadomym jest, że musi on umożliwiać komunikację w różnego rodzaju sytuacjach (nie tylko tych domowych, codziennych, ale także w oficjalnych, w urzędzie, kościele czy szkole). Zatem wiele pracy przed nimi, a zwłaszcza przed członkami Rady Języka Kaszubskiego, których działalność cały czas musi iść w parze ze zmianami, jakie odnotowują inne języki, a zwłaszcza język polski.

Bibliografia

- Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego [2007]: *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego 2007/Biuletin Radžězně Kaszëbsczégò Jãzëka 2007*, Breza E. (red.), Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Gdańsk.
- Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego [2009]: *Biuletyn Rady Języka Kaszubskiego 2009/Biuletin Radžězně Kaszëbsczégò Jãzëka 2009*, Breza E. (red.), Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Gdańsk.
- Rogowska-Cybulska E. [2006], *Poliwalencja kaszubszczyzny a kultura masowa*, [w:] *Kaszubszczyzna w przeszłości i dziś = Kaszëbizna dówni ë dzys*, Treder J. (red.), Retro-Art, Warszawa.
- Treder J., Breza E. [2000], *Sytuacja socjolingwistyczna kaszubszczyzny*, [w:] *Kultura, język, edukacja*, t. 3, Mrózek R. (red.), Wydawnictwo. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Zieniukowa J. [2006], *Nowe zjawiska w komunikacji w języku kaszubskim*, [w:] *Kaszubszczyzna w przeszłości i dziś = Kaszëbizna dówni ë dzys*, Treder J. (red.), Retro-Art, Warszawa.
- Zieniukowa J. [2001], *O badaniach nowych, wprowadzonych pod koniec XX wieku form komunikacji w języku kaszubskim*, [w:] *Badania kaszuboznawcze w XX wieku. Materiały pokonferencyjne*, Borzyszkowski J., Obracht-Prondzyński C. (red.), Instytut Kaszubski, Gdańsk.